

Оконешникова Лидия Гаврильевна
Чурапчы улууһун, Чурапчы нэһилиэгин
“Чуораанчык” оҕо сайдар киинин иитэччитэ.

Киэн туттар уһуйааччым.

Быйыл Россияҕа - Учуутал уонна Уһуйааччы, Өрөспүүбүлүкэбэ - Үлэ, улууспутугар Чурапчыга - Ытыктабыл сыллара биллэрилиннэ. Үйэлэрин тухары, эдэр саастарыттан сөбүлүүр идэлэригэр, бэриниилээхтик үлэлээбит дьонно, араас киэн хабааннаах сырдататы үлэтэ бара турар. Мин суруйар, ахтар киһим бары сатабылын, билиитин, тулуурун, дьулуурун ууран ураты көрүүлэри, көдүүстээх ньымалары булан, олобун бүтүннүү оскуолаҕа кириэн иннинээҕи саастаах, оҕо тэрилтэтигэр, илиитин араарбакка 45 сыл устата үлэлээбит эдьийим, уһуйааччы Анна Гаврильевна Ноева туһунан сырдатыхпын баҕарабын.

Иитээччи... бу сүдү ааты, суолу баҕалаах эрэ барыта сүкпэт, дьин бэриниилээх, оҕо аймағы ис сүрэбиттэн таптыыр, киниэхэ олобун бүтүннүү аныыр эрэ дууһалаах киһи баһылыбын билэбин:

Кэскиллээх кэнчээри ыччаты,
Кэрэбэ сырдыкка тиэрдээччи,
Кырачаан үтүөкэн дьоннорго
Истинник мичийэн киирээччи.

Эн бааргын, эйэбэс сирдээччи
Ийэни солбуйар иитээччи.
Сып-сырдык сайаҕас санаалаах,
Сайдыыга салайар санаалаах

Ыллыктаах билиитин ингэрэн,
Ырыаҕа хоһоонно уһуйан,
Оҕо тапталы ингэрэн,
Олоххо бастакы сиэтээччи. (В.Р)

Бу хоһоон тыла иитээччи киһиэхэ олус улахан суолталаах, Анна Гаврильевна 1977 сыллаахха Дьокуускайдаағы педучилищени ситиһиилээхтик үөрэнэн бүтэриэбиттэн, 45 сыл устата төһөлөөх элбэх оҕону

уһуяантан олохторун бастакы укулаатын ууран, көччөх гынан көтүппүтэ буолуой. 1977-1981 сылларга Амма улууһун Михайловка нэһилиэгин “Ньургунун” уһуяанна, 1981-1984 сылларга Чурапчытыгар кэлэн Диринг нэһилиэгин “Ыллык” уһуяаныгар, 1984-1994 сылларга төрөөбүт нэһилиэгэр Кытаанахха “Ньургунун” уһуяанна, 1994-2022 сылларга Сылан нэһилиэгин “Сулусчаан” уһуяанна ситиһиилээхтик, таһаарыылаахтык үлэлээбитэ. Анна Гаврильевна хас биирдии оҕону кыра сааһыттан иитэн-үөрэтэн, оҕо талаанын арыян, оҕо дьобуругар таба тайанан, билиигэ-көрүүгэ тардыһар, киһи буола улаатарыгар бары санаатын, кыһамньытын, дууһатын, сүрэхтин сылааһын биэрэн туран үлэлээбитэ. Оҕо төрөппүттэригэр, чугас дьонугар, төрөөбүт сиригэр уотугар таптала уонна ытыктабыла, аҕа саастаах дьонно болҕомтолоох уонна ытыктабыллаах сыһыана, үлэбэ суолта биэриитэ, үлэ бастакы үөрүйэхтэрин инэриитэ - бу барыта олус наадалаах уонна ирдэниллэр хаачыстыбалар диэн диринник өйдүүрэ, эдэр иитээччилэргэ сүбэлиирэ, кэпсиирэ.

Анна Гаврильевна, оҕо уһуяанна сахалыы саната, тыла-өһө күүскэ сайдарыгар болҕомтотун ууран үлэлээбитэ. Устар ууну сомоҕолуур, бастар бараммат баай тыллаах сахабыт тылын, оҕоҕо кыра сааһыттан, инэрэр киэн далааһыннаах үлэни ыппыта. Кыра оҕо норуотун култууратыгар тирэҕирэн, төрөөбүт тылыгар иитиллэр, уһуулар. Оҕо толкуйдуур, ырытар, таба санарар, айар дьобурун, аныгы сайыннарыылаах үлэ ньымаларын туһанан үөрөспүтэ. Үүнэр көлүөнэни иитиигэ-үөрэтиигэ бары сатабылын, билиитин-дьобурун ууран ураты көрүүлэри, көдүүстээх ньымалары буларга кыһаллара. Санаттан сана баҕа санаатын олоххо киллэрэн, үлэни көбүлээн иитиллээччилэрин билии-көрүү алыптаах эйгэтигэр туруулаһан туран угуйбута. Төрөөбүт сахабыт тылын уһуяан саастан сайыннарар, тупсарар үлэбэ сыратын-сылбатын ууран үлэлээбитин туһунан бииргэ үлэлиир кэллиэгэлэрэ ахталлар, саныылар. Оҕолор төрөөбүт тылга дьобурдарын таба көрөн алмаас таас курдук кырыылаан, чочуйан сайыннарбыта. Остуоруйа баай тылын, сытыы тыллаах үгэ ис хоһоонун, хомоҕой тыллаах хоһооннору,

оџо чуолкай ситимнээх санатын, таабырыннарын, өс хоһооннорун, уус- уран айымньыларын өйдөрүгэр-санааларыгар өспөттүк сөнөрдүбүтэ.

Кэннэки сылларга сайдыы хаамыытын тэтимэ олус түргэнник барарынан, кэм ирдэбилигэр сөп түбэһиннэрэн иитии-үөрэтии ситимигэр санаттан сана уларыыылар киирбиттэрэ. Бу кэмгэ, Анна Гаврильевна оџону дьобурунан көрөн сайыннарара, ол курдук студиянан куруһуогун үлэтин күүскэ ыппыта, эйгэтин тэрийбитэ. Анна Гаврильевнаҕа нэһилиэктэртэн, улуустан, өрөспүүбүлүкэ араас муннуктарыттан иитээччилэр кэлэн кэпсэтэн, сүбэлэтэн, уопутун ылан бараллара. Үгүс элбэх семинардары, маастар кылаастарын ыытан, көрдөрөн үлэтин уопутун тарҕаппыта.

“Оџо чуолкай санатын сайыннары”, “Төрөөбүт тыл-оџо сайдар суола”, “Уһуяан саастаах оџо үгэни үөрэтии” диэн босуобуйалар ааптардара. “Саха сириг оркуола иннинээџи үөрэхтээһин” сурунаалга “Оџо үгэни үөрэтии”, “Оџо чуолкай санатын сайыннары” тиэмэлэринэн ыстатыйалара тарҕаммытара. Оџолору улуус, өрөспүүбүлүкэ таһымнаах араас куонкурустарга кытыннарбыта. Ол курдук, “Хотугу сулус”, “Эр хоһуун”, “Башаринскай ааџыылар” күрэхтэргэ сыллата кытыннарбыта. Оџолор дипломант, лауреат үрдүк аатын хас сыл ахсын ылаллара. Ити куонкурустар түмүктэринэн “Бастын салайааччы” үрдүк аатын ылары ситиспитэ. “Сүүтүкчээн” тумсүүнү олус сэргэхтик салайан үлэлэппитэ. Оџолору иис куруһуогун нөнүө сабынан, оџуруонан тигэр дьобурдарын сайыннаран, үлэбэ иитии үлэтин саџалаабыта. “Оџо ситимнээх санатын сайыннары” диэн босуобуйатынан Өрөспүүбүлүкэтээџи куонкуруска кыттан бастакы миэстэни ылары ситиспитэ. Бу босуобуйаны туһанан эдэр иитээччилэр элбэххэ үөрэммиттэрэ. Анна Гаврильевна төрөпүтү кытта үлэни былааннаахтык, ситимин быспакка ыытара. Эдэр төрөпүттэргэ сана оџолонор, оџо күүтэр ийэлэргэ, уһуяан иһинэн сыһыарыллар “Патронат” үлэтин таһаарыылаахтык ыппыта. Эдьийим, Анна Гаврильевна сыаналаммыт сыралаах үлэтин түмүктэрэ; 1987 с. “Идэтинэн чулуу”, 1992 сылга “Методист

воспитатель” , 1995с. “Российской Федерация ”, 1998 с. “Чурапчы улууһун оскуола иннинээҕи үөрэхтээһин бочуоттаах үлэһитэ”, 2004 с. “Үлэ бэтэрээнэ”, 2005 с. “Чурапчы улууһугар үөрэбэри 75 сылынан”, 2006 с. “Оҕо сааска бэриниилээҕин иһин”, 2008 с. “Саха Республикатын Президенын В.А Штыров грана”, 2017с. “Чурапчы улууһун методика”, 2022с. Ил түмэн грамотатынан, кыһыл көмүс чаһынан наҕараадаламмыта.

Нэһилиэк иһинэн ытыллар бары дьаһалларга туора турбакка көхтөөхтүк кытара. Маны таһынан, сөбүлүүр дьарыга үгүс элбэх дьоро кичээллэри, үбүлүөйдэри, сана дьиэбэ киирии малааһыннарын, уруу дьоро күннэрин иилээн-сабалаан, алгыстаан ытара, номнуо ыппыт сыбаайбата 50-чаба чугаһыыр.

Аймахтарга, эдэр көлүөнэ ыччаттарбытыгар эдьийим Анна Гаврильевна, үлэтинэн-хамнаһынан киэн билиилээх уһуйааччы, үүнэр-сайдар суолга сирдьит сулус буолар. Улууска оҕо иитиитигэр кырата суох кылаатын киллэрбитин биһиги, эдэр көлүөнэ дьон, холобур онгостон, киэн туттабыт!